

Llambordes *Stolpersteine* per recuperar de l'oblit als republicans suriencs deportats a Mauthausen i altres camps: Una manera simbòlica de fer-los tornar al seu veïnat.

Treball Final de Grau

Autora: Mª Carmen González Pazos

Directora del treball: Ana Rodríguez Granell

Grau d'Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya

Juny 2021

“Las SS no compran nuestra fuerza de trabajo, nos la arrebatan, sencillamente, por los medios de coacción más desprovistos de cualquier justificación, por la violencia pura y simple. Sólo que, como nuestra fuerza de trabajo no se compra, no es necesario, económicamente, asegurar su reproducción. Cuando se haya agotado nuestra fuerza de trabajo, las SS irán a buscar más”

Jorge Semprún (2019).

El largo viaje

Gràcies,

Anastasi i Lídia, per absolutament, tot.

Josep Peramiqúel i Jenifer Montañó, pel vostre suport i ajuda.

Marta Sancho, per orientar-me.

ÍNDEX

Agraïments.....00

Resum.....01

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Presentació..... 02

1.2. Tema i objectius.....03

1.3. Marc teòric i estat de la qüestió.....03

1.4. Metodologia i tècniques d'investigació.....06

2. BREU APROXIMACIÓ HISTORIOGRÀFICA

2.1. La Segona República a Catalunya i la Guerra Civil Espanyola.....07

2.2. L'exili dels catalans a França07

2.3. Segona Guerra Mundial i la deportació.....07

3. CAMPS DE CONCENTRACIÓ

3.1. Els republicans de Mauthausen.....08

3.2. Els republicans del triangle blau.....09

3.3. Alliberament dels camps.....10

3.4. La complicitat del govern franquista.....11

4. EL PROJECTE *STOLPERSTEINE*

4.1. L' Artista Gunter Demnig i les llambordes *Stolpersteine*.....13

4.2. *Stolpersteine* i memòria14

4.3. Les *Stolpersteine* dels deportats suriencs.....15

5. CONCLUSIONS.....32

6. BIBLIOGRAFIA..... 33

RESUM

Stolpersteine és un projecte que neix amb l'objectiu de retre homenatge a cada víctima del nacionalsocialisme amb la col·locació d'una placa amb les seves dades gravades davant el domicili on vivia en llibertat abans de la seva deportació als camps nazis. A Catalunya la col·locació de les *Stolpersteine* es fa en memòria als homes i dones que un cop acabada la Guerra Civil espanyola van haver d'exiliar-se a França per evitar represàlies i, un temps després, amb la participació del govern espanyol, van ser deportats i deportades a camps d'extermini nazis on la majoria van morir. Amb aquest acte, es pretén retornar el dret a memòria i la dignitat que durant la dictadura se'ls va negar. El present treball pretén conèixer el projecte *Stolpersteine* i les biografies dels catorze republicans suriencs i els seus itineraris abans d'arribar a Mauthausen i altres camps, per tal de conèixer detalls d'aquesta història per molts desconeguda.

Paraules clau: Stolpersteine, nazisme, exili, Mauthausen, memòria,

ABSTRACT

Stolpersteine is a project born to pay tribute to each victim of National Socialism by placing a plaque with their data engraved in front of the homes where they used to live in freedom before his deportation to the Nazi camps. In Catalonia, the placement of the *Stolpersteine* is done in memory of those men and women who, once the Spanish Civil War ended, had to go into exile in France to avoid reprisals, and sometime later with the participation of the Spanish government, were deported to Nazi extermination camps where almost of them died. This event is intended to restore the right to memory and dignity that was denied to them during the dictatorship. The present work aims to learn about the *Stolpersteine* project and the biographies of the fourteen republicans from Sùria and their itineraries reaching Mauthausen and other camps, to know of that story that remains unknown to many.

Keywords: *Stolpersteine*, Nazism, exile, Mauthausen, memory.

Llambordes *Stolpersteine* per recuperar de l'oblit als republicans suriencs deportats a Mauthausen i altres camps: Una manera simbòlica de fer-los tornar al seu veïnat.

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Presentació del treball

Abans de ser deportats als camps nazis, els republicans catalans i espanyols van partir l'horror de l'exili per haver lluitat a la Guerra Civil espanyola en defensa de la República i contra el feixisme. No obstant, la memòria d'aquestes víctimes va caure en l'oblit. Durant molts anys la seva experiència ha estat desconeguda per la major part de la societat catalana i la deportació no forma part de la nostra memòria col·lectiva. El Memorial Democràtic ha liderat el projecte *Stolpersteine*¹ a Catalunya, així com la coordinació i col·locació de les llambordes a diferents municipis del territori català en record als homes i dones deportats a camps de concentració i extermini nazis. El projecte *Stolpersteine* relaciona art i memòria, de manera que cada llamborda representa a una persona comú, a un veí d'un carrer, d'una ciutat, a una dels milers de víctimes que no apareixen en els llibres d'història, ni en els grans relats ni en l'art públic. Així, d'una manera gairebé invisible i silenciosa les víctimes republicanes del nazisme s'inscriuen en el paisatge urbà del lloc on vivien abans de ser deportades. Han transcorregut setanta-cinc anys des que els republicans espanyols foren alliberats dels camps de concentració nazis. Només al camp de concentració de Mauthausen van ser internats 7.500 republicans espanyols, 2.200 eren catalans, dels quals 14 eren suriencs.

1.2 Tema i objectius

El present treball de recerca pren com a tema principal d'estudi l'homenatge amb les plaques *Stolpersteine* als republicans catalans deportats als camps de concentració i d'extermini nazis, centrant-se en el record a aquelles persones que tenien Súria com a

¹ Les *Stolpersteine* (en singular *Stolperstein*) és una paraula alemanya que significa una pedra en el camí que pot fer ensopegar.

últim domicili abans de l'exili a França i posterior deportació als camps de concentració del Tercer Reich.

El tema secundari és com va sorgir la idea del projecte *Stolperstine* i la rellevància de l'espai públic per a la construcció de la Memòria Històrica.

Els objectius generals són:

- Desenvolupar una investigació per conèixer qui eren els deportats suriencs i reconstruir el seu itinerari biogràfic des de l'exili fins a la deportació als camps nazis.

Els objectius específics són:

- Analitzar i reflexionar sobre les circumstàncies que converteixen els republicans espanyols en víctimes específiques i singulars del nazisme i quina particularitat va contribuir a que fossin el col·lectiu de víctimes que va patir un oblit més llarg.
- Investigar i analitzar en quin context va sorgir la idea de retre homenatge amb les Stolpersteine a les víctimes del nazisme i quin missatge vol transmetre l'artista amb el gest simbòlic de provocar que els vianants "s'ensopeguin" i s'aturin a contemplar-les.
- Aprofundir en el debat sobre l'homenatge amb les *Stolperstine*, en quant a intervencions artístiques participatives en l'espai públic, com un instrument per recordar la memòria col·lectiva i construir una societat més justa i cohesionada.

1.3. Marc teòric i estat de la qüestió

El 1962 Amat-Piniella², amb altres antics interns i deportats, fundà l'associació "Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme" amb l'ànim i la intenció de preservar la memòria de les persones deportades als camps nazis. En aquest treball ens endinsarem en les diverses línies del projecte presentat per l'Amical que giren al voltant de la recuperació i transmissió de la memòria: trencar el seu silenci, sortir de l'oblit, fer pedagogia entre les noves generacions i aportar un missatge de pau. També consultarem la web de l'Ajuntament de Súria on trobarem dades bàsiques dels deportats suriencs i el

² Joaquim Amat-Piniella fou un escriptor manresà supervivent del camp de concentració de Mauthausen.

cens del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya “Deportats catalans i espanyols als camps de concentració nazis” publicat el 2020 conjuntament amb l’Amical i la Universitat Pompeu Fabra. Es tracta del cens més complet que hi ha hagut fins ara, en que hi ha les dades dels arxius de l’Amical, del Ministeri d’Exteriors i del International Tracing System Bad Arolsen, el qual posseeix una enorme quantitat de documentació provinent dels camps que els aliats van traslladar en acabar la guerra. Una eina molt útil que ens permet conèixer els noms dels republicans deportats, el lloc de partida, el dia que van arribar al camp, a quin camp van estar presoners i el dia que van morir o van ser alliberats.

Ens aproparem als projectes del Memorial Democràtic, en aquets TFG ens centrarem en la seva línia commemorativa i d’homenatges, concretament el projecte *Stolpersteine* (pedres que fan ensopegar). Memorial Democràtic gestiona la col·locació de les llambordes *Stolpersteine* en els municipis de Catalunya que volen retre homenatge als homes i dones que hi vivien abans de l’exili i que van morir a les pedreres de Mauthausen, assassinats brutalment o gasejats i als supervivents dels camps. Per aprofundir en el projecte *Stolpersteine* i conèixer els motius pels quals el seu creador, l’escultor i artista Günter Demnig va decidir treure de l’anonimat milers d’històries de les víctimes, s’ha realitzat un cerca i revisió bibliogràfica sobre el tema amb la finalitat de conèixer com va sorgir idea de la creació del projecte, en quin entorn, en quin moment i quina és la intenció de realitzar aquest homenatge a totes les víctimes del nazisme.

Els plantejaments realitzats ens obren dues hipòtesis, una relacionada amb l'exili i la deportació als camps de concentració i d'extermini nazis de mig milió d'homes i dones compromesos amb la Segona Republica Espanyola en acabar la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i l'altra, l'homenatge amb les llambordes *Stolpersteine* en els municipis de Catalunya on hi ha deportats als camps nazis de Mauthausen o Ravensbrück entre d'altres.

La primera hipòtesi planteja com van arribar els republicans catalans al camp de concentració de Mauthausen i el motiu pel qual un cop alliberats els camps els republicans constituïen un col·lectiu molest del qual en principi ningú es volia fer càrrec. Una terrible realitat que els vencedors de la Guerra Civil espanyola es van esforçar en mantenir silenciada i els historiadors han de contribuir amb les seves investigacions a clarificar moltes de les qüestions sotmeses a reflexió.

La segona hipòtesis planteja la necessitat de saber com i perquè va sorgir la idea de retre homenatge als republicans catalans amb les llambordes *Stolpersteine*. Les respostes les troben en les investigacions de les diferents disciplines que han sabut endinsar-se en els difícils i moltes vegades opacs i tortuosos camins polítics de l'exili i deportació republicana. Aquestes aportacions teòriques ens ajuden a centrar una mica més els sentir de les propostes que presentem.

Rosa Toran Belver aconsegueix acostar-nos en el seus llibres “ Mauthausen, crònica gràfica d'un camp de concentració” (2005) i “Els camps de concentració nazis. Paraules contra l'oblit” (2002) a les estremidores experiències dels republicans catalans als camps i la particular epopeia dels republicans una vegada alliberats els camps i el govern franquista no els va reclamar. Les seves investigacions segueixen el fil històric que va portar a l'acceptació irreflexiva d'una funesta ideologia i una pràctica criminal. Uns fets que ens fan reflexionar sobre la importància de la integració de la deportació republicana en la història del nostre país per preservar la memòria històrica i la necessitat d'analitzar polítiques i actituds del present que guarden relació amb les causes que van portar a l'ascens dels nazisme.

Les investigacions de Marta Simó Sánchez (2018) sobre l'Holocaust relacionen el règim franquista amb la deportació als camps nazis dels republicans espanyols. Simó considera als republicans deportats com a víctimes específiques i singulars del nazisme i defensa els homenatges amb les llambordes *Stolpersteine* com una manera simbòlica d'unir a totes les víctimes del nazisme en aquest aspecte primordial i molt poc conegut que és la col·laboració dels regim franquista amb el regim nazi. Simó creu en la necessitat de l'educació com un mitjà per a conscienciar la societat a no oblidar els horrors viscuts pels nostres veïns. Aquesta hipòtesi serveix com a base teòrica de la recerca per visibilitzar el projecte *Stolpersteine* com un recurs que permet adoptar una postura crítica davant molts missatges xenòfobs que estan implícits a la societat.

Les iniciatives memorístiques als exiliats han pres molta importància els últims anys tant des del punt de vista historiogràfic com de col·laboració entre institucions locals que es fan a Catalunya i a la resta de l'Estat. L'historiador Ricard Vinyes es mostra molt crític sobre l'ús de les *Stolpersteine*, segons el seu punt de vista, la força excepcional que caracteritzava la col·locació de les llambordes, definida com un gest memorial que interpel·la a una comunitat humana sense fronteres, s'ha anat diluint degut a la col·locació massiva i institucionalitzada de les llambordes. (Vinyes, 2020)

1.4. Metodologia i tècniques d'investigació

Per desenvolupar aquest treball hem realitzat una anàlisi qualitativa situada en la metodologia de la disciplina històrica. Ens fonamentem en la línia d'actuació de:

Recerca de fonts documentals

Consulta i anàlisi de manuals generals i específics d'autors relacionats amb la història, aquestes fons primàries es complementaran amb altres materials com diaris, revistes, documentals, pel·lícules i manuals d'autors relacionats amb la història, la sociologia i l'art que estiguin relacionats amb el tema i període estudiat per tal d'obtenir dades que siguin rellevants en aquest treball d'investigació. Altres eines auxiliars de suport per completar la cerca documental són els diccionaris i enciclopèdies digitals i internet. Aquests altres eines de suport no seran ressenyades a l'apartat de bibliografia per evitar estendre innecessàriament aquest punt.

Mitjançant la recerca històrica, basada en l'anàlisi de fonts bibliogràfiques i documentals, hem organitzat la informació i hem fet una selecció dels texts, articles, documentals, mapes i fotografies sobre la Guerra Civil espanyola que hem considerat fonamentals per a la comprensió de les diverses problemàtiques que es van viure a Catalunya durant la guerra civil, l'exili i la deportació dels republicans. Un cop analitzada tota la informació en profunditat ens hem plantejat una bateria de preguntes sobre el tema i hem elaborat una taula cronològica per ordenar la informació d'una manera jerarquitzada i situar els esdeveniments en el seu context històric. Per a la nostra investigació ha estat de gran ajuda la informació de cada deportat que ens ha proporcionat la historiadora Jenifer Montaña, responsable de la investigació del projecte Stolpersteine de l'Ajuntament de Sùria, la qual ens ha ajudat a desenvolupar, ampliar i corregir la informació que havíem extret de les bases de dades i acostar-nos a les vides reals dels suriencs deportats, lluny de les fredes dades de les llistes dels camps. Els llibres que més informació ens han aportat per redactar els capítols referents al funcionament dels camps de concentració i la vida que portaven els presoners, i que ens han indicat les línies de cerca arxivístiques, han estat els llibres i articles de la historiadora Rosa Toran, els quals ens han motivat a seguir investigant i donar a conèixer el que va passar amb aquestes persones. Un cop hem interioritzat aquest babatge de coneixements, la següent activitat va ser consultar les bases de dades de Memorial Democràtic, la d'Amical i els arxius d'Arolsen. En aquets últims arxius

esperaven trobar més informació sobre els deportats suriencs, tot i així, aquests dades juntament amb les bases de dades de l'Amical i Memorial Democràtic ens ha permès elaborar una taula on es recull la informació més bàsica de les persones que vivien i treballaven a Síria abans d'esclatar la guerra civil. Així mateix, hem treballat la bibliografia centrada en la memòria històrica, cosa que ens ha permès entendre i comparar les respectives postures dels autors amb relació al tema d'estudi.

2. BREU APROXIMACIÓ HISTORIOGRÀFICA

Per entendre com van arribar els catalans als camps de concentració i extermini nazi és necessari que ens remuntem a l'inici de la Guerra Civil Espanyola, origen i causa de la posterior deportació.

2.1. La Segona República (1931-1936) i la Guerra Civil espanyola (1936-1939)

La proclamació de la República Catalana el 14 d'abril de 1931 no va aconseguir l'estabilitat que requeria el país després dels anys de la dictadura del general Miguel Primo de Ribera. El 26 de gener de 1939 els nacionals van entrar a Barcelona. S'inicia el gran èxode republicà, 470.000 republicans vençuts creuen la frontera francesa, entre els qual hi havia uns 125.000 civils catalans. La repressió que va patir Catalunya té una expressió superior amb l'afusellament de Lluís Companys, exiliat a França el febrer de 1939 i detingut a la Bretanya per la Gestapo el setembre de 1940 a petició dels govern franquista (Santacana Torres, 2017, pàg.12).

2.2. L'exili dels catalans a França

Gran part de la població refugiada va ser reclosa a improvisats camps d'internament francesos com – Sant Cebrià, Argelers, Barcarès, Rivesaltes- constantment vigilats per la policia francesa i tropes colonials senegaleses i en condicions infrahumanes. La mala alimentació, la manca d'higiene, l'amuntegament, els fred i altres factors van provocar malalties i la mort d'entre 15.000 i 50.000 persones. (Grau Mateu, 2017, pag.35).

2.3. Segona Guerra Mundial i deportació

Amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial, uns 200.000 refugiats van decidir tornar a Espanya, sabent el risc que això comportava, o bé es van exiliar a altres països europeus, Amèrica llatina o als Estats Units. La resta, entre els que hi havia uns 60.000 catalans es van quedar a França. Les autoritats franceses, reticents a l'acollida de refugiats, van trobar en ells el potencial de mà d'obra barata per al treball de grans infraestructures. La majoria dels refugiats es van enquadrar en les CTE. (Santacana Torres, 2017, pàg.16)

La situació dels republicans espanyols va empitjorar l'agost de 1940 quan França es va dividir en dues zones i les autoritats de Vichy els entregaren a les SS per deportar-los a Alemanya. En un primer moment, van ser conduïts als camps de presoners de guerra alemanys, els Stalags i posteriorment van ser separats de la resta de presoners. Els van introduir en immunds trens de transport de bestiar i mercaderies rumb a Mauthausen en qualitat d'apàtrides. Malgrat identificar-los amb aquesta consideració, van ser classificats com "rojós espanyols" (*Rotspanien*) Descobrint-se com essencial la seva pràctica política antifeixista. Altres vençuts de la Guerra Civil van ser detinguts per la Gestapo i el Govern de Vichy i entregats a les autoritats espanyoles per ser jutjats i sentenciats a Espanya, sota les directrius de Ramon Serrano Suñer (Toran, 2005, pàg.110)

3. ELS CAMPS DE CONCENTRACIÓ NAZIS

Els horrors que vivien els homes i dones presoners en aquests camps era una forma d'assassinat en massa industrialitzat, amb un aparell burocràtic posat al servei de l'extermini dels jueus i altres minories, inèdit a la humanitat. Mauthausen era juntament amb els camps d'Auschwitz i Treblinka a Polònia i els de Ravensbrück³ i Buchenwald a Alemanya un dels més mortífers del sistema de concentració nazi (Pons Prades, 2005, pàg.29)

³ Ravensbrück va ser l'únic camp pensat exclusivament per a dones i nens.

3.1. Els republicans de Mauthausen

A Mauthausen van romandre la majoria dels republicans espanyols. El 6 d'agost de 1940 arribava el primer comboi amb 398 espanyols, a partir d'aquet moment els transports van continuar fins el 1945. El contingent més nombrós va arribar el 27 de gener de 1941 amb un total de 1.506 republicans espanyols que estaven a França quan els van enrolar a les companyies per treballadors estrangers i després de la invasió de França van caure presoners de la Gestapo i van ser identificats amb el triangle blau d'apàtrides. Des de l'any 1942 fins al 16 d'abril 1945 arribaven els grups procedents de la Resistència francesa i quedaren marcats amb el triangle vermell dels deportats polítics, aquets republicans va ser repartits entre altres camps del Reich, majoritàriament a Buchenwald, també a Dachau, Neuengamme, Auschwitz, Natzweiler, Sachsenhausen, Bergen-Belsen, Flossenbürg, Ravensbrück entre altres i als comandos de treball obligatori a les costes atlàntiques franceses. Des del moment que un home, dona o criatura entrava al camp era advertit per les SS que l'única finalitat del camp era aprofitar-se de seu treball fins al seu límit de resistència i que d'allà només podria sortir-ne per la xemeneia (Toran, 2005, pàg.155).

El camp de Gusen, malgrat la seva dependència orgànica de Mauthausen, va arribar a ser el més gran i comptar amb un major nombre de deportats. Les condicions dels presoners a Gusen eren molt més dures que al camp central de Mauthausen, el 90% dels republicans espanyols que arribaven eren exterminats mitjançant l'esgotador treball en la construcció de carreteres, explotació de les canteres, fortificacions, per malalties o bé amb procediments brutals, entre ells, els viatges periòdics al castell de Hartheim situat al municipi de Alkoven, a l'Alta Àustria, on van morir gasejats 409 republicans espanyols durant el període de 1941 i 1942 (Toran, 2005, pàg.157).

3.2. Els republicans del triangle blau

Els republicans que portaven el triangle blau eren un grup amb una identitat peculiar, cap d'ells no havia anat a parar a Mauthausen per activitats antinazis concretes o alguna de les categories que eren comunes en els camps –resistents antifeixistes dels països ocupats, jueus, associats, penals de dret comú, gitanos o homosexuals - sinó que no eren altra cosa que apàtrides enemics polítics del nazisme no reeducables, que havien de ser exterminats

mitjançant l'explotació de les seves forces físiques, reservant-se una minoria perquè el servei a les SS quedessin garantits. La condició d'apàtrides deixava als republicans sense defensa, privats de l'abric d'ordenaments jurídics que protegeixen les persones per pertànyer a un país i per tant les seves possibilitats de rebre ajuda i de poder sobreviure es reduïen enormement. No obstant això, per els republicans espanyols el qualificatiu d'apàtrides no significava ignorar la seva procedència ja que portaven la S de *Spanier* marcada sobre el triangle blau, sinó que els havien catalogat d'apàtrides per procedir d'un Estat que ja n no era el seu i que els foragitava a causa de la seva activitat (Toran; Sala, 2002, pàg.31).

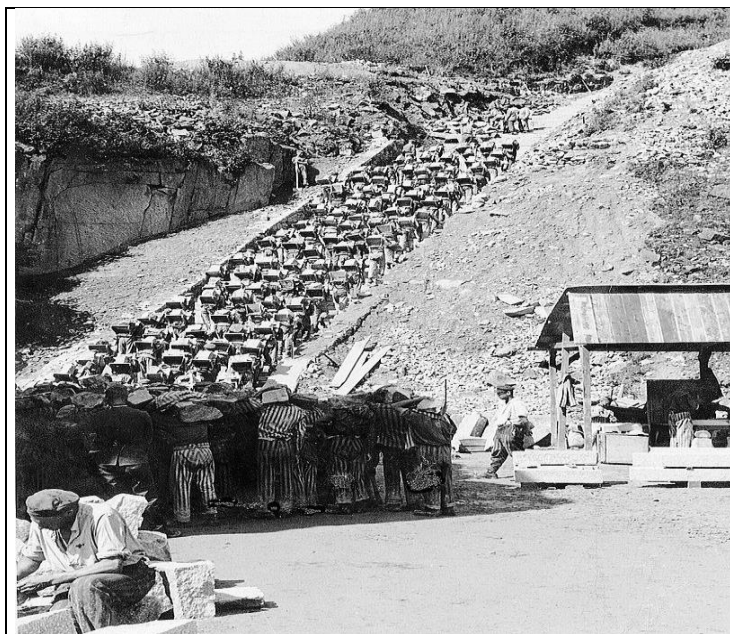

FIG 1: L'escala de la mort

Així es coneixia als 186 esgraons que portaven fins a dalt de la pedrera de Mauthausen i que els presoners eren obligats a pujar varies vegades al dia amb pesats blocs de granit a l'esquena. Completament debilitats per la fam, les malalties i les pallisses, l'esforç era tant superior a les seves forces que molts morien en l'ascens. Uns altres morien quan eren llençats daltabaix pels guardians de les SS, als que anomenaven els "paracaigudistes".

3.3. L'alliberament dels camps

Un cop alliberats els camps, els republicans espanyols van patir una situació molt diferent a la resta dels deportats d'altres nacionalitats, ja que pertanyien a un país amb un règim feixista que havia estat, en part, responsable de la seva deportació i que a més, els seguia perseguint com a enemics dins d'Espanya. Així, mentre la majoria dels països van organitzar les repatriacions des d'organismes específics i el patiment de les víctimes era reconegut públicament, els republicans espanyols no podien tornar a casa i, per tant encara que la deportació havia acabat, no passava el mateix amb l'exili. Aquesta característica específica del cas espanyol va fer que el deportat fos una figura inexistent a Espanya durant tota la dictadura. No va existir cap intenció oficial de socórrer als supervivents, ni cap tipus de reconeixement oficial. Seguien abandonats pel seu país, com ho van ser el 1940 (Toran, 2005, Pàg.180).

3.4. La complicitat del govern franquista

Malgrat que el règim franquista negava que tingués coneixement de la deportació, les investigacions historiogràfiques per part d'associacions de Memòria Històrica han demostrat el contrari.

“Lo que sí que es válido es decir que Mauthausen vincula el Estado Español con el Holocausto porque lo que allí pasó no es un episodio ajeno a la España franquista. Las víctimas españolas de Mauthausen dan cuenta de un crimen que señala no sólo a Hitler, sino a casi diez años de complicidad criminal entre el régimen de Franco y la Alemania nazi y su posterior silencio durante todo el período franquista” (Simó, 2018. Pàg.137).

4. EL PROJECTE DE LES STOLPERSTEINE

4.1. L'artista Gunter Demnig i les llambordes *Stolpersteine*

El projecte *Stolpersteine* es obra d'artista alemany Gunter Demnig, nascut a Berlín el 1947. La paraula alemanya *Stolpersteine* designa una pedra en el camí que pot fer ensopegar al caminant. L'idea de retre homenatge a totes les víctimes del nazisme va

sorgir l'any 1992 quan Demnig participava a Colònia en un esdeveniment de carrer amb motiu del 50è aniversari de l'ordre emesa el 1942 per Heinrich Himmler per a la deportació de tots els roma d'Alemanya a Auschwitz- Birkenau i altres camps. A Demnig li va sorprendre la reacció d'una veïna del barri que es va acostar a dir-li que el seu projecte li semblava bé però que no tenia cap sentit doncs allà no hi havia viscut cap persona d'ètnia gitana. Demnig es va adonar que molts ciutadans no coneixien el destí dels seus propis veïns. Fou en aquell moment que va decidir que calia de fer alguna cosa per retornar de manera simbòlica la memòria de cada una d'aquestes víctimes a través de la seva individualitat. (Aranyo; Soriano, 2017, pàg.317).

El 1993 Demnig va fer el disseny de la primera llamborda i fins a dia d'avui l'ha mantingut inalterat. Es tracta d'un cub de ciment de 96 x 96 x 100 mm, amb una placa de llautó en la cara superior, amb les puntes arrodonides, on té gravades les dades personals de la víctima i el seu destí. La llamborda es col·loca al paviment davant els edificis o llocs on les víctimes van viure o treballar en llibertat abans de l'empresonament. Un cop col·locada, la llamborda queda inserida completament dins la vorera i només es veu el llautó daurat que, en destacar, provoca aquest efecte d'ensopegar. El motiu de col·locar-les a terra és perquè cada vegada que un vianant vulgui llegir el nom que hi ha gravat a la placa ha de doblegar el cos cap en davant com si li dediqués una reverència. Pel Demnig, aquesta és una de les imatges més boniques “veure com les persones s'inclinen per llegir els seus noms.” L'artista pretén amb aquest gest fer aturar els vianants i interpel·lar-los per tal de fer memòria sobre aquella persona en concret a qui està dedicada la placa, fos quin fos el seu destí (Simon Muntané, 2020, pag. 176).

Explica Demnig que “assumir la mort de milions de persones va molt més enllà de la nostra capacitat de comprensió, però si en llegim el nom, la seva data de naixement, l'horror esdevé alguna cosa més que una simple xifra, un nombre o un concepte abstracte”. (Simon Muntané, 2020, pag. 175).

Les llambordes conviden als vianants a pensar en la persona en concret a qui es dedica la placa per a acostar-los a la cara més humana de la història, en les pedres es pot llegir: “aquí visqué” seguit del nom, data de naixement, la data de la seva deportació, el lloc i el dia que va ser alliberat o el de la seva mort. Així, d'una manera simbòlica, tots aquells homes i dones tornen al seu veïnat molts anys després d'haver-ne desaparegut. La seva empremta a la via pública confronta la societat amb el seu passat (nazi) per

combatre el tòpic i la ignorància del “no saber el que estava passant.” (Sala Ventura, 2018, pàg.8)

Cada llamborda és única i es realitza de manera especial a mà, precisament com a gest de respecte i humanitat que vol contrastar amb l’exterminació industrialitzada dels camps de concentració. Demnig ha instal·lat el 95 % de les *Stolpersteine* existents i s’obstina a continuar fent-ho sol. En la cerimònia de les *Stolpersteine*, les pedres són literalment enterrades amb veneració per Gunter i si és possible acompanyat de membres de la família i la comunitat local (veure fig. 2).

Per Demnig les llambordes capten la nostra atenció per alertar-nos dels perills del racisme i l’antisemitisme i posen de manifest la bogeria assassina de la Segona Guerra Mundial. Així, per exemple, a l’any 2017 davant les declaracions del partit conservador alemany *Alternative für Deutschland* l’artista va respondre que “quan algunes persones de l’Af D diuen que no ens fa falta recordar l’època nazi, crec que necessitem encara més les pedres.” (Simon Muntané, 2020, pag. 176).

Fig.2: Gunter Demnig col·locant les *Stolpersteine*

4.2. *Stolpersteine* i memòria

El treball de Demnig es pot definir com projecte d'art i memòria. Les *Stolpersteine* són una eina eficaç de commemoració, la seva dispersió per tot el territori dóna una dimensió global al fenomen i permeten fer la memòria històrica més accessible als ciutadans. Fins i tot quan hem oblidat que existeixen, el fet d'estar un espai públic ens obliguen a parar-hi atenció (Born Centre de Cultura i Memòria, 2021).

Cal assenyalar, que les *Stolpersteine* no agraden a tothom. Les raons de les crítiques són diverses: hi ha col·lectius que opinen que les voreres semblen un cementiri, sobre tot els botiguers, que diuen espanten els clients; altres opinen que cada vegada que el nom de la persona a qui està dedicada la llamborda és trepitjat per algú, és com si d'alguna manera es tornés a convertir en víctima; altres no comparteixen l'ampli concepte que ha acceptat Demnig sobre qui ha estat víctima del nazisme (Simon Muntané, 2020, pag. 175).

En aquesta mateixa línia Ricard Vinyes, es planteja el dilema entre quantitat i qualitat en el procés de dignificació de certes biografies i de la seva reivindicació en l'espai públic “ el alcance de las *Stolpersteine* es casi discrecional, su límite se nubla y el criterio se desfonda por su frágil regulación”. I continua fent una reflexió entorn a l'evolució que tindrà el projecte de Demnig “No sabemos hasta dónde alcanzará la expansión de las *Stolpersteine*; además, parece que están en proceso de mutación.” Segons Vinyes “la realidad muestra que las *Stolpersteine* se han convertido en la pieza conmemorativa de preferencia incluso para aquellos gobiernos que encabezan la derecha extrema de la Unión Europea, como Polonia, o Hungría.” (Vinyes, 2020)

Amb això no volem dir que Vinyes no reconegui la funció de les llambordes i el mèrit d'haver nascut en un moment en què la política europea reclamava la presència dels que no apareixien en els llibres de història ni als grans relats, només demana que es mediti sobre la reproducció massiva que se'n fa en el present, sinònim segons ell “ del confort i la rutina d'alguns col·lectius, administracions i/o polítiques” (Simon Muntané, 2020 pàg.178).

4.3. Les *Stolpersteine* dels suriencs deportats a Mauthausen

El 17 d'octubre de 2020 es van col·locar catorze llambordes *Stolpersteine* davant els domicilis suriencs on vivien els deportats quan va esclatar la Guerra Civil espanyola.

L'homenatge va reunir familiars dels deportats i veïns del barri Santa Maria, el punt on s'iniciava el recorregut per aturar-se davant les portes on vivia cada un dels deportats. Amb aquesta iniciativa, aprovada per unanimitat en el ple municipal uns mesos abans, es vol recuperar el nom i la memòria de les catorze víctimes que van compartir un destí tràgic després d'unes vides compromeses amb la lluita antifeixista. Un compromís que els van portar a l'exili, a la deportació i ser recloses en el camps nazis com enemics del Reich.(veure fig.13).

“La instal·lació de la placa que recorda el seu nom tanca una ferida que fa anys està oberta”. Amb aquestes paraules s'expressava Jordi Pérez per fer referència al seu avi, Juan Pérez Sánchez, deportat a Mauthausen i mort a Gusen el 1941. Tot i que Jordi Pérez no va conèixer al seu avi, sap per les cartes que li va enviar a la seva avia mentre era als camps el seu desig de tornar a Súria. (Serrat, 2020, pàg.42).

El detall de situar la llamborda davant de la casa de la persona on vivia abans de ser obligada a marxar i abandonar aquest espai de seguretat i intimitat, representa pels familiars i veïns un gest simbòlic de rescatar-la i situar-la en un espai segur.

“Avui és un dia emotiu per a mi, però s'ha esperat massa per fer un acte de record. Fa molt temps que els familiars ens sentim sols, amb molts buits sobre la història dels deportats encara per resoldre. Almenys ara tindrè un lloc on plorar el meu pare.” És la veu de Josep Fernández, fill de Manuel Fernández López, deportat a Mauthausen i mort a Gusen el 1941 en Josep encara se'n recorda el dia que el seu pare marxava de casa per no tornar mai més (Serrat, 2020, pàg.42).

Marta Simó va intervenir en l'acte de record i homenatge que es va celebrar divendres 16 d'octubre a l'Església del Roser de Súria. Simó destaca el potencial educatiu de les *Stolpersteine*, afirma que són una clara lluita contra el revisionisme i la negació d'aquest terrible moment de la història de la humanitat que estem veiem que torna a estar present. Simó va elogiar “l'enorme treball” de recerca realitzat a Súria i va recordar la participació destacada dels historiadors suriencs Jordi Algué - membre de l'Amical de Mauthausen- i Jenifer Montaña. (Alsina, 2020, pag.32). Montaña va explicar els resultats de la recerca i les dades conegudes de cadascú dels deportats suriencs, a partir de documentació d'arxius nacionals i internacionals, testimonis de familiars i cartes i documents personals.

4.4. Les Stolpersteine dels deportats suriencs

FIG. 3: Llambordes dels deportats suriencs

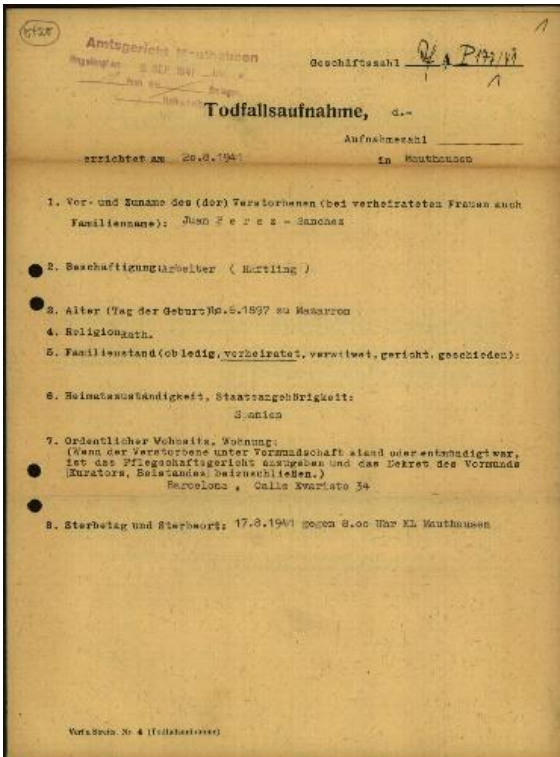
A Mauthausen i els seus subcamps van estar empresonats 12 suriencs, dels quals només tres van poder ser alliberats. A Buchenwald va estar Francisco Ribas Pubill que va ser alliberat, i a Neuengamme, Josep Masanell Torredadella al que van assassinar. L'acta de defunció de Josep Masanell no l'hem pogut localitzar. Les rutes que van seguir els deportats suriencs corresponen a dues vies principals d'arribada als camps després del seu exili: Ells que van treballar amb les CTE i foren fets presoners i després portats al camp de Mauthausen, i els que van escapar de les detencions i van lluitar en la resistència francesa, i foren fets presoners més endavant i empresonats a altres camps. La majoria dels deportats eren emigrants que havien vingut a Síria des d'altres províncies espanyoles a treballar a les Mines de Potassa de Síria. En el paràgraf següent, presentem tota la informació que hem recollit sobre la vida dels suriencs deportats.

Juan Pérez Sánchez

Juan va néixer el 10 de juny de 1897 a La Majada, Pedania de Mazarrón (Murcia) (Veure fig.5). Afiliat a la CNT, treballava a la mina de electricista. Els seus pares eren el Ginés Pérez Martínez i la Ginesa Sánchez Muñoz. Tenia tres germans: Josefa, Ginesa i Mariona, els avis paterns eren José Pérez i Josefa Martínez.

A Juan el va detenir la Gestapo el 18 de juny de 1940 a Belfort, tenia el número de matrícula 8.517. En el comboi viatjaven 1.472 republicans dels quals 1079 van morir durant el trajecte. Va passar pel Stalag XI-B a Fallingbostel (Alemanya). Va entrar a Mauthausen el 27 de gener de 1941 amb el número de matrícula 3.732. El van passar a Gusen el 17 de febrer de 1941 amb el número de matrícula 10.627, on morí el 17 d'agost de 1941 a les 8:00 (veure fig.4). Tenia 44 anys.

La seva Stolpersteine està col·locada al carrer del Campanar, 3. (veure enllaç taula 1)

Acta de defunció de Juan Pérez Sánchez, datada el 26 de setembre de 1941, emesa pel Tribunal d'Instància de Mauthausen. El document està escrit en alemany i detalla les dades personals i circumstàncies de la mort del difunt.

Todfallsaufnahme, d.-
Aufnahmeschl. _____
errichtet am 26.9.1941 in Mauthausen

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Juan Pérez Sánchez
2. Beschäftigungswort (Mütling)
3. Alter (Tag der Geburt) 44.6.1897 zu Mazarrón
4. Religionsbath.
5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtet, geschieden):
6. Heimatsausländigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanisch
7. Ordentlicher Wohnort, Wohnung: (Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.) Barcelona, Calle Svaristo 34
8. Sterbetag und Sterbort: 17.8.1941 gegen 8.00 Uhr KL Mauthausen

Vorsatz Nr. 4 (Folienabdruck)

Fig. 4: Acta de defunció de Juan Pérez Sánchez

Fig.5: Imatge de Juan Pérez Sánchez

Manuel Ganga Fernández

Manuel va néixer el 20 d'agost a Mieres (Oviedo). Els seus pares eren Manuel Canga Fernández i Maria Fernández Álvarez, els seus germans Ramiro i Laurentino Canga Fernández. Els seus avis materns José Fernández i Candida Álvarez Fernández. Els seus avis paterns Fernando Canga i Juana Rodríguez. Manuel treballava a la mina de peó jornalero. Fou el director del Consell d'Empresa que regia les Mines de Potassa de Súria, Empresa Col·lectivitzada. Manuel havia participat de ple a la revolta anarquista de 1932, a conseqüència de la qual va ser deportat a Cisneros. No va trigar gaire en tornar. En acabar la guerra, va anar a parar a Mauthausen (Fàbrega, 2009, pàg.431). Va arribar a Mauthausen en el quart comboi amb 430 presoners procedent del Frontstalag 184, concretament del camp de de Les Alliers (França) i pertanyien a l'expedició coneguda com "Comboi de 927", la qual pren el nom per la suma de dones, homes i nens que anaven en el transport. A Mauthausen només van arribar-hi 430 presoners, la resta (dones i nens menors de 12 anys) van ser retornats a Espanya. Va ser el primer comboi en el que hi anaven famílies senceres. (Cifuentes, 2020, 173).

Manuel va entrar a Mauthausen el 24 d'agost de 1940 amb el número 3837. Va passar a Gusen el 24 de gener de 1941 amb el número 46659. El seu alliberament es va produir el 5 de maig de 1945 quan les tropes aliades van entrar al camp. Uns dies abans van veure com les SS abandonaven el camp i eren substituïts en la seva labor de vigilància per la policia de Viena. (Toran, 2005, pág.170). Un cop alliberat es va exiliar a la República Argentina.

La seva *Stolpersteine* esta col·locada a l'Avinguda de Santa Bárbara (veure enllaç taula 1)

Manuel Cazorla Zamora i Francisco Cazorla Zamora

Manuel va néixer el 6 de gener de 1916 a Mojácar (Almeria)(Veure fig.6) i **Francisco** va néixer el 12 de maig de 1919 també a Mojácar (Almeria) (veure fig.8). Els seus pares eren Francisco Cazorla Martínez i Isabel Zamora Egea. La seva madrastra Isabel Belmonte Gallardo. Els seus germans Martin i Maria. Germans de segones núpcies, Ginesa Cazorla Belmonte, Tomás Cazorla Belmonte i José Cazorla Belmonte.

Al gener de 1939, mentre l'exèrcit rebel anava ocupant les ciutats i els pobles de Catalunya els germans Cazorla es trobaven ferits en un hospital de Terrassa. A la Retirada van ser evacuats cap a la frontera amb França on es van afegir als milers de refugiats que la passaven cap l'exili. A l'altre costat els esperaven els improvisats camps de refugiats francesos. Passat un temps, va arribar a cal Baylina, la llauneria on havia treballat en Manuel, una carta dels germans on demanen que es comunicuessin amb la seva família per dir-los que es troben bé i que estan a Barcarès. Anys més tard es van assabentar de la seva mort a través de cartes d'antics companys supervivents. Francisco tenia un germà bessó, en Martí, que havia mort el maig de 1938 al front d'Aragó. (Olives; Peramiqúel, maig 2005, pàg.31)

Manuel va passar a França a l'Stalag XI-B a Fallingbostel (Alemanya) amb el número de matrícula 86.648. El 27 de gener de 1941 va entrar a Mauthausen amb el número 6.290, sortí el 12 d'agost i entrà a Gusen. Va morir metrallat contra els filferros que envolten el camp quan volia fugir amb altres companys el 10 de setembre de 1942 a les 3:15 a Gusen (Veure fig. 7) Tenia 25 anys. La seva Stolpersteine està col·locada al carrer de Les Flors, nº 27 (veure enllaç taula 1)

Francisco va passar per stalag XI-B a Falligbostel (Alemanya) amb el número 86.644. Entrà a Mauthausen el 27 de gener de 1941 amb el número 6.289. El 29 de març de 1941 entrà a Gusen amb el número 11.227, on va morir el 7 de novembre de 1941 (Veure fig. 94). Tenia 22 anys. La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Les Flors, nº27 (veure enllaç taula 1)

Fig.6:Manuel Cazorla Zamora

(574)
 Amtsgericht Mauthausen
 Le. 2.8.1941 Geschäftsanzahl 77 N C 210/41
Todfallsaufnahme,
 Aufnahmszahl _____
 errichtet am 10. Sept. 1941. in Mauthausen

1. Vor- und Name des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Cazorla Zamora Manuel
2. Beschäftigung: Arbeiter (Häftling) Botsp.
3. Alter (Tag der Geburt): 6.1.1916. Mojcar
4. Religion: Kath.
5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtet, geschieden): _____
6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien
7. Ordentlicher Wohnort, Wohnung:
 (Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds (Kurators, Beistandes) beizuschließen.)
Burja (Barcelona)
8. Sterbetag und Sterbeort: 10.9.1941, gegen 3.15 Uhr, KL.Mauthausen

Verf. Form. No. 4 (Totfallaufnahme)

Fig.7:Acta de defunció de Manuel Cazorla Zamora

Fig. 8 : Imatge Francisco Cazorla Zamora

(574)
 Amtsgericht Mauthausen
 Le. 2.9.1941 Geschäftsanzahl 77 N C 211/41
Todfallsaufnahme,
 errichtet am 11.11.1941. in Mauthausen

1. Vor- und Name des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Francisco Cazorla Zamora
2. Beschäftigung: Landarbeiter
3. Alter (Tag der Geburt): 6.9.1919 zu Burja
4. Religion: Kat.
5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtet, geschieden): _____
6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien
7. Ordentlicher Wohnort, Wohnung:
 (Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds (Kurators, Beistandes) beizuschließen.)
Burja (Barcelona) c. Colonia Sta. Maria 20
8. Sterbetag und Sterbeort: 7.11.1941 gegen 12.55 Uhr, K.L.Mauthausen.

Verf. Form. No. 4 (Totfallaufnahme)

Fig.9: Acta defunció Francisco Cazorla

Manuel Fernández López

Manuel va néixer l'1 de novembre de 1901 a Sanzo-Pesoz (Oviedo) (Veure fig11). Treballava a la mina. Estava casat amb Anna Ros Acosta. Tenien dos fills, Alejandro i José. Els seus pares eren Alejandro Fernández Villaermoso i Jesusa López Méndez. Manuel va estar al front d'Aragó on va morir el seu germà José. Després de passar tota la confrontació, va creuar la frontera amb la resta de l'exercit republicà. Poc temps després, escriví una tarja postal a la família dient que estava bé. Seria l'última notícia que tindrien d'ell. La seva esposa, es va assabentar anys més tard de la seva mort a través de la Creu Roja Internacional. (Olives; Peramiquel, maig 2005, pàg.34).

Manuel va sortir de stalag VII-A Moosburg (Alemanya) el 5 d'agost de 1940. El 6 d'agost de 1940 va arribar a Mauthausen en el primer comboi amb republicans espanyols. En el comboi hi viatjaven 398 republicans, alguns no van arribar vius al seu destí degut a la calor i deshidratació. (Cifuentes, 2020, 173)

Manuel va sortir de Mauthausen amb el número de matrícula 3.270 i va entrar a Gusen el 17 de febrer de 1941 amb el número 10.367. Va morir el 13 d'octubre de 1941 a Gusen (Veure fig.10). Tenia 40 anys.

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Sant Antoni Mª Claret, a l'alçada del número 15. (Veure enllaç taula 1)

Amstetten: Mauthausen Geschäftszahl 7. RT 136/49
 22. Okt. 1941

Todfallsaufnahme,
 errichtet am 17. Okt. 1941 in K.L. Mauthausen

1. Vor- und Surname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): **Manuel F e r n a n d e z L o p e z**

2. Beschäftigung: **Bergarbeiter (H ä f t l i n g)**

3. Alter (Tag der Geburt): **11. Nov. 1901 zu Iruzo**

4. Religion: **kath.**

5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtl. geschieden):

6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: **Spanier**
Suria, (Barcelona) calle Diputación 16

7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
 (Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)

8. Sterbetag und Sterbeort: **13. Okt. 1941 geg. 7.30 Uhr K.L. Mauthausen**

Verfa. Streich. No. 4 (Todfallsaufnahme) 4000

Fig. 10: Acta de defunció de Manuel Fernández López

Fig.11: Imatge Manuel Fernández López

Rafael Fosch Pie

Rafael va néixer el 6 de gener de 1899 a Tarragona. El 8 de maig de 1945, quatre dies després del alliberament, Rafael escriu una carta des de Mauthausen al seu amic Ramon Guilà Reguant, el Ramonet de Cal Pau, on “ s’hi constaten els sentiments de ràbia i d’esperança al mateix temps” (Olives; Peramiuel, juny 2005, pàg.34).

Va passar pel stalag VII-A a Moosburg (Alemanya) el 5 d’agost de 1940. El 6 d’agost de 1940 va arribar a Mauthausen en el primer comboi amb republicans espanyols. Va sortir el 17 de febrer de 1941 amb el número de matrícula 3.260. No hem pogut documentar on era fins que fou alliberat el 5 de maig de 1945, però sabem que va entrar i sortir de Mauthausen el mateix dia que Manuel Fernández López. Malauradament, Manuel va ser assassinat a Gusen.

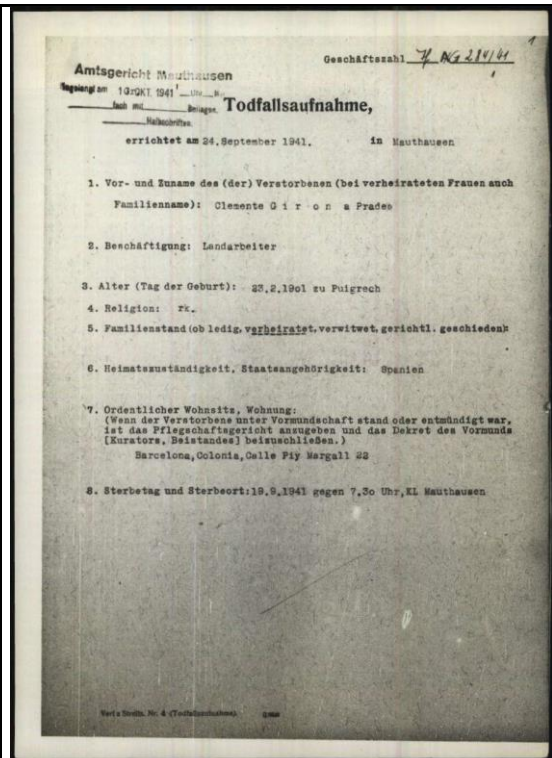
La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Salvador Vancell, 21 (Veure enllaç taula 1)

Climent Girona Prades

Climent va néixer a Puig-reig el 23 de febrer de 1901, era de cal Girona de Súria. Estava casat amb la Margarita Heraz Iza. Els seus pares eren Manuel Girona Ferrer i Teresa Prades Vidal. Tenia dos germans, el Manuel i la Teresa.

A Climent el van capturar entre el 20 i el 26 de juny de 1940 a Sant-Dié (Departament de Vosques). Va passar pel stalag V-D Estrasburg amb el número de matrícula 3.142. Va entrar a Mauthausen el 13 de desembre de 1940 amb el número de matrícula 4.850. El 29 de març de 1941 entrà a Gusen amb el número de matrícula 11.305 on morí el 19 de setembre de 1941 a les 7:30 del matí. Un nebot seu es va assabentar de la seva mort a través d'un diari canadenc. (Olives; Peramiquel, 2005, pàg 33). Tenia 40 anys. (Veure fig, 12)

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Sant Cristòfol, 15. (Veure enllaç taula 1)

Acta de defunció de Climent Girona Prades, emesa pel Tribunal de Mauthausen el 19 d'octubre de 1941. El document detalla les dades personals i familiars del difunt, incloent-hi el seu nom complet, data i lloc de naixement, ocupació, religió, estat civil i lloc de residència a Barcelona.

Amtsgericht Mauthausen Geschäftszahl 7 N 21/41
Tagung am 19. OKT. 1941
Nachricht Nr. **Todfallsaufnahme,**
errichtet am 24. September 1941. in Mauthausen

1. Vor- und Name des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familiennamen): Clemente G i r o n a Prades

2. Beschäftigung: Landarbeiter

3. Alter (Tag der Geburt): 23.2.1901 zu Puigrech

4. Religion: rx.

5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtl. geschieden)

6. Heimatzuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien

7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
(Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)
Barcelona, Colonia, Calle Fay Margall 22

8. Sterbetag und Sterbeort: 19.9.1941 gegen 7.30 Uhr, KL Mauthausen

Verz. Buch. Nr. 4 (Todesbuchwesen) 2922

Fig. 18: Acta de defunció Climent Girona Prades

Antonio Martínez López

L'Antonio va néixer el 17 de març de 1902 a Alboloduy, pedania Las Alcubillas (Almeria) (Veure fig.14). Estava casat amb Maria Amores Blázquez i tenien tres fills, la Francisca (Paquita), el José i l'Antonio. Els seus pares eren l'Antonio Martínez Romero i Francisca López Pérez. L'Antonio treballava a la mina de Sùria. Un dia, cap al final de la Guerra Civil, va anar a veure la seva mare que era al refugi que hi havia a prop de la colònia Santa Maria, en un lloc que anomenaven la muntanya del Tururut, quan va ser capturat per l'exercit republicà i se'l van endú per combatre contra el feixisme. La seva filla Paquita Martínez recorda que es va voler acostar al seu pare per donar-li un abric i no la van deixar. Passat un temps van rebre una carta dient que estava al camp de Barcarès (Rosselló). Tot seguit van començar a tramitar papers per fer-li un aval per poder tornar, però ja no van ser a temps (Olives; Peramiuel, maig 2005, pàg.32)

Va passar pel stalag IX-A a Ziegenhain. Entrà a Mauthausen amb el 13 d'agost de 1940 amb el número de matrícula 3.751, anava en el tercer comboi amb 91 presos espanyols dels quals 76 es van morir durant el trajecte (Cifuentes, 2020, 173). El 17 de febrer de 1941 va entrar a Gusen amb el número 10.326 on va morir el 7 d'agost de 1941. (Veure fig.13) Tenia 39 anys.

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Les Flors, 24. (Veure enllaç taula 1)

Amtsgerecht Meuthausen
 Regierungsamt 1. AUG. 1941
 Geschäftszahl SP A 7 206/41
Tödfallaufnahme,
 Aufnahmezahl _____
 errichtet am 9. August 1941 in Meuthausen

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Antonio Martínez López
2. Beschäftigung: Landarbeiter (Häftling)
3. Alter (Tag der Geburt): 17. September 1902 zu Albulguil (Almería)
4. Religion: kath.
5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gericht. geschieden):
6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien
7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
 (Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds (Kurators, Beistandes) beizuschließen.)
Suria (Barcelona) calle San Luis 19
8. Sterbetag und Sterbeort: 7. August 1941 gegen 6.45 Uhr KL Meuthausen

Verla Streits, Nr. 4 (Tödfallaufnahme)

Fig. 13: Acta de defunció de Antonio Martínez López

Fig.14: Imatge Antonio Martínez López

Francisco Ribas Pubill

Francisco va néixer el 9 de gener 1922 a Súria. Els seus pares eren José Ribas Pijoan i Josefa Engràcia Pubill Sansa. Els seus germans: Josefa Ribas Pubill i Juan Ribas Pubill. Els avis materns eren Pedro Pubill Graell i Engràcia Sansa Sobrerroca. Els avis paterns Juan Ribas Merlí i Manuela Pijoan Rosiñol.

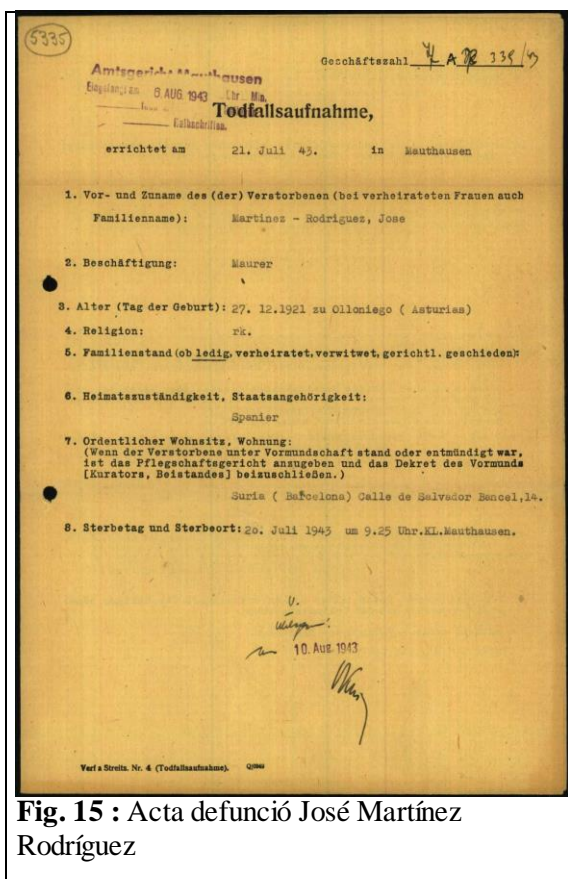
Francisco va lluitar a la Resistència. Va entrar a Buchenwald el 29 de gener de 1944 amb el número de matrícula 44.326. Va ser alliberat el 5 de maig de 1945.

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Salvador Vancell i passatge de Martí Sanglàs. (Veure enllaç taula 1)

José Martínez Rodríguez

José va néixer el 27 de desembre de 1921 a Olloniego (Oviedo) . La seva mare era Adela Rodríguez Fernández. Va ser detingut a Belfort (França) amb el número de matrícula 8.202. Va passar a stalag XI-A a Möckern i surtí el 24 d'abril de 1941. Entrà Mauthausen el 26 d'abril de 1941 amb el número de matrícula 3.581. Morí a Gusen el 20 de juliol de 1943 (Veure fig. 15). Tenia 22 anys.

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Salvador Vancell, 14. (Veure enllaç taula 1)

5335

Amtsgericht Mauthausen
Eingetragen am 9. AUG 1943 für No. 338/43
Geschäftszahl 4. A. 22 338/43

Todfallsaufnahme,
errichtet am 21. Juli 43. in Mauthausen

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Martínez - Rodríguez, José

2. Beschäftigung: Maurer

3. Alter (Tag der Geburt): 27. 12. 1921 zu Olloniego (Asturias)

4. Religion: rk.

5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtl. geschieden):

6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanier

7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
(Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)
Súria (Barcelona) Calle de Salvador Bancel, 14.

8. Sterbetag und Sterbeort: 20. Juli 1943 um 9.25 Uhr. KL. Mauthausen.

10. AUG 1943

Verf. & Streitz. Nr. 4 (Todfallsaufnahme). 02000

Fig. 15 : Acta defunció José Martínez Rodríguez

Josep Masanell Torredadella

Josep va néixer a Súria el 1913. Era treballador forestal. El seu pare era Juan Masanell Dama. Tenia tres germans, Ignacio, Alejo, Pascual.

Va entrar a Neuengamme el 1944 amb la matrícula número 30.164. Morí l'1 de gener de 1945 a Neuengamme. Tenia 32 anys.

La seva *Stolpersteine* està col·locada a la plaça de Josep Anselm Clavé, 2 (Veure enllaç taula 2)

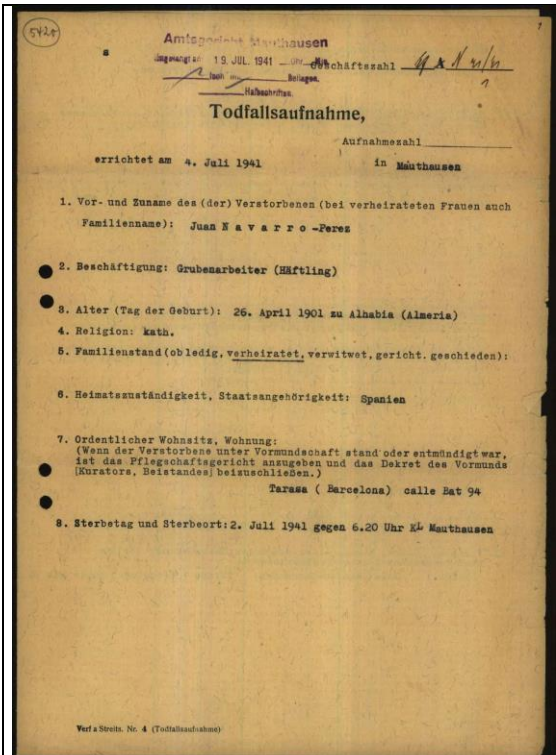
Juan Navarro Pérez

Juan va néixer a Alhabia (Almeria) el 26 d'abril de 1901. Treballava a la mina. Va militar a la CNT a Terrassa. Estava casat amb Rosa Martínez Gómez. Tenien tres fills, Encarnación, Maria Dolores i José. Els seus pares eren José Navarro Hernández i Encarnación Pérez Osorio.

Va passar a stalag XIII-A a Hohenfels amb el número 40.712, va sortir el juliol de 1940. Va passar a stalag VII-A a Moosburg (Alemanya) va sortir el 5 d'agost de 1940 en el primer comboi de republicans espanyols, dels 398 republicans que viatjaven 252 es van morir durant el trajecte. Va entrar a Mauthausen el 6 d'agost de 1940 amb el número de matrícula 3.508. Passa a Gusen el 24 de gener de 1941 amb el número 9497 on va morir el 2 de juliol de 1941 a les 6:20 del matí (Veure fig. 16).

Tenia 40 anys.

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de les Flors, 22. (Veure enllaç taula 1)

Amtesondat Mauthausen
Anfangs: 19. JUL. 1941 ... Beschäftesahl 424/11
Mauthausen

Todfallsaufnahme,
Aufnahmesahl _____
errichtet am 4. Juli 1941 in Mauthausen

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): **Juan Navarro-Perez**

2. Beschäftigung: Grubenarbeiter (Häftling)

3. Alter (Tag der Geburt): 26. April 1901 zu Alhabia (Almeria)

4. Religion: kath.

5. Familienstand (obledig, verheiratet, verwitwet, gericht. geschieden):

6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien

7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
(Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)
Terrasa (Barcelona) calle Bat 94

8. Sterbetag und Sterbeort: 2. Juli 1941 gegen 6.20 Uhr in Mauthausen

Verf. Stsch. Nr. 4 (Todfallsaufnahme)

Fig.16: Acta defunció Juan Navarro Pérez

Germán Tudela García

Germán va néixer a Totana (Murcia) el 28 de maig de 1914. Els seus pares eren Ginés Tudela Martínez i Mª Josefa García García, el seu padrastre Pedro Tudela. Tenia dues germanes, Ramona i Amelia. Germán era orfe de pare quan va arribar a Catalunya amb la seva família. Vivien a Monistrol de Montserrat i ben aviat la seva mare i els seus germans es van posar a treballar a les fabriques tèxtils i a les instal·lacions i serveis del monestir de Montserrat. En acabar la Guerra Civil, amb la Retirada, Germán va marxar cap a França amb una colla d'amics. Una part de la seva família es va traslladar a Síria. Treballaven al cable (transport aeri de mineral en vagonetes entre Cardona i Síria). Quan la seva germana, Ramona Tudela, va rebre l'avís de la seva mort vivien al centre de la vila, en un pis de la casa Sañas (cantonada Vilanova - González Salesio). (Olives; Peramiuel, juny 2005, pàg.52).

En Germán va ser detingut a Belfort. Va passar a stalag XI-B a Fallingbomel amb el número 87.735 d'on va sortir el 25 de gener de 1941. Entrà a Mauthausen el 27 de gener de 1941 amb el número 6.191. Va passar a Gusen el 30 de juny de 1941 amb el número 12.966 on morí l'11 de novembre de 1941 (Veure fig. 17). Tenia 27 anys.

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Vilanova, 1. (veure enllaç taula 1)

Acta de defunció de Germán Tudela García, emesa pel Tribunal de Mauthausen el 14 de novembre de 1941. El document està en alemany i detalla les dades personals i de defunció del difunt.

Amtsgericht Mauthausen
Geschäftszahl *Y NT 156/41*
25. NOV. 1941
Belager. **Todfallsaufnahme,**
errichtet am 14.11.1941 in Mauthausen

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): *Germán T u d e l a - G a r c í a*

2. Beschäftigung: *Koch*

3. Alter (Tag der Geburt): *28.5.1914* *Barcelona*

4. Religion: *rk*

5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtl. geschieden)

6. Heimatszuständigkeit, Staatsangehörigkeit: *Spanien*

7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung:
(Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)
Monistrol de Montserrat, calle de Manresa 33,2

8. Sterbetag und Sterbeort: *11.11.1941 gegen 12.16* *KL Mauthausen*

Von Seite No. 4 (Totfallaufnahme) 222

Fig.17: Acta de defunció de Germán Tudela García

Antonio Yelamos Sevillano

Antonio va néixer a Bacades (Almeria) el 5 d'abril de 1915 (Veure fig.18) . Treballava a la mina. Estava casat amb Agustina Vivancos Invernol. Tenia dos fills, Violeta i Antonio. Els seus pares eren Francisco Yelamos Zaguirre i Maria Sevillano García, el seu germà Manuel. La seva dona va demanar la paga d'orfandat pels seus fills pensant que era mort, la va cobrar fins el 1945.

A l'Antonio el van detenir a Angoulême (França) el 20 d'agost de 1940. Va sortir cap a Mauthausen en el comboi 927 el 24 d'agost de 1940. Va entrar a Mauthausen el 28 d'agost amb el número de matrícula 3.848. Va passar a Gusen el 21 de gener de 1941 amb el número de matrícula 46.175. Va ser alliberat el 5 de maig de 1945. Es va exiliar a França, sembla que va morir a Marsella.

La seva *Stolpersteine* està col·locada al carrer de Les Flors, 3 (veure enllaç taula 1)

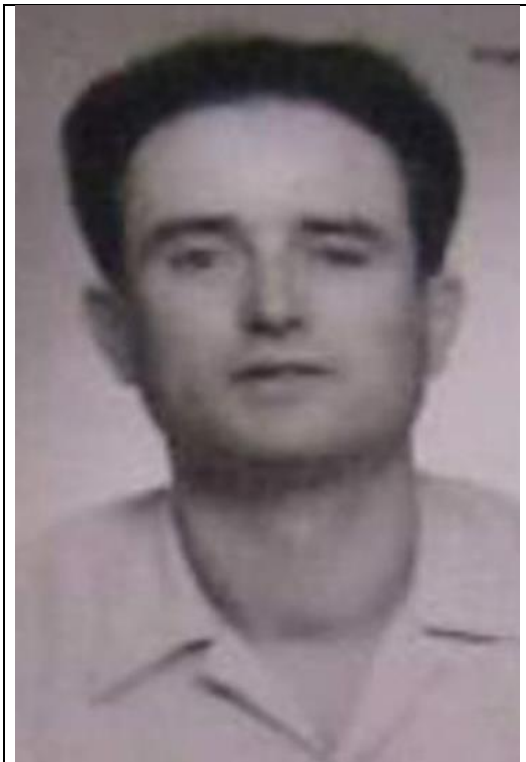

Fig. 18 :Imatge Antonio Yelamos Sevillano

TAULA 1 :RELACIÓ DELS DEPORTATS SURIENS I UBACIÓ DE LES LLAMBORDES STOLPERSTEINE

NOM CONGNOM	LLOC I DATA NEIXEMENT	PERIODE II GUERRA MUNDIAL EMPRESÓNA MENT	NOM DE L'ESTACIÓ DE TREN CIUTAT DIA SORTIDA	DEPORTACIÓ CAMP ENTRADA SORTIDA NUMERO PRESSONER	SUBCAMP DATA ENTRADA NUMERO PRESSONER	MORT/ ALLIBERAT	LLABORDA STOLPERSTEINE Carrer i plànol d'ubicació
Juan Pérez Sánchez	Mazarrón (Murcia) 10-06-1987	Stalang Presó: XI-B Localitat Bad Fallingbostel (Alemanya)	Nom estació: Fallingbostel Localitat Bad Fallingbostel (Alemanya) Sortida: 25-01-1941	Mauthausen Entrada: 27-01-1941 Nº matrícula: 3732	Gusen Entrada: 17-02-1941 Nº matrícula 10627	Mort el 17 d'agost de 1941 a Gusen	Carrer del Campanar, 3 Plànol d'ubicació: Enllaç
Manuel Ganga Fernández	Mieres (Oviedo) 1906	Frontstalag Presó: 184 Localitat: Angouleme (França)	Nom estació: Angouleme Localitat: Angouleme (França) Sortida: 20-08-1940	Mauthausen Entrada: 24-08-1940 Sortida: 21-01-1941 Nº matrícula: 3837	Gusen Entrada: 24-01-1941 Nº matrícula: 46659	Alliberat el 5 de maig de 1945	Cantonada carrer Sant Lluís amb Avinguda Santa Barbara, Plànol d'ubicació: Enllaç
Francisco Cazorla Zamora	Mojácar (Almeria) 06-09-1919	Stalag Presó: XI-B Nº matrícula 86644 Bad Fallingbostel (Alemanya)	Nom estació: Fallingbostel Localitat: Bad Fallingbostel (Alemanya)	Mauthausen Entrada: 27-01-1941 Nº matrícula 6289	Gusen Entrada: 29-03-1941 Nº matrícula 11227	Mort el 7 de novembre 1941 a Gusen	Carrer de Les Flors, 27 Plànol d'ubicació: Enllaç
Manuel Cazorla Zamora	Mojácar (Almeria) 1916	Stalag Presó: XI-B Nº matrícula 86648 Bab Fallingbostel (Alemanya)	Nom estació: Fallingbostel Localitat: Bad (Alemanya)	Mauthausen Entrada: 27-01-1941 Sortida: 12-08-1941 Nº matrícula: 6290	Gusen Entrada: 12-08-1941 Entrada a Hartheim: 10-09-1941	Mort el 10 de setembre de 1941 a Hartheim	Carrer de Les Flors, 27 Plànol d'ubicació: Enllaç
Manuel Fernández López	Sanzo-Pesoz (Oviedo) 01-11-1901	Stalag Presó: VII-A Moosburg (Alemanya) Entrada: 07-1940	Nom estació: Moosburg Localitat: Mossburg a d. Isar Sortida: 05-08-1940	Mauthausen Mauthausen Entrada: 06-08-1940 Sortida: 17-02-1941 Nº matrícula: 3270	Gusen: Entrada: 17-02-1941 Nº matrícula 10367	Mort el 13 d'octubre de 1941 a Gusen	Carrer Sant Antoni M ^a Claret, a l'alçada del número 15 Plànol d'ubicació: Enllaç
Rafael Fosch Pie	Tarragona 06-01-1899	Stalag Presó: VII-A Moosburg (Alemanya) Entrada: 07-1940	Nom estació: Moosburg Localitat: Mossburg a d. Isar Sortida: 05-08-1940	Mauthausen Entrada: 06-08-1940 Sortida: 17-02-1941 Nº matrícula: 3260		Alliberat el 5 de maig de 1945	Carrer Salvador Vancell, 21 Plànol d'ubicació: Enllaç
Climent Girona Prades	Puig-reig 23-02-1901	Stalag Presó: V-D Strasbourg (França) Nº matrícula: 3142	Nom estació: Strasbourg Localitat: Strasbourg	Mauthausen Entrada: 13-12-1940 Nº matrícula: 4850	Gusen Entrada: 29-03-1941 Nº matrícula: 11305	Mort el 19 de setembre de 1941 a Gusen	Carrer Sant Cristofol, 15 Plànol d'ubicació: Enllaç

Antonio Martínez López	Alboloduy, pedania Las Alcubillas (Almeria) 17-03-1902	Stalag Presó: IX-A Trutzhain (Alemanya)	Nom estació: Ziegenhain Localidad: Ziegenhain	Mauthausen Entrada: 13-08-1940 N° matrícula: 3751	Gusen Entrada: 17-02-1941 N° Matrícula: 10326	Mort el 7 d'agost de 1941 a Gusen	Carrer de les Flors, 24 Plànol d'ubicació: Enllaç
Francisco Ribas Pubill	Suria (Barcelona) 09-01-1922	Stalag Compiegne 27-01-1944		Buchenwald entrada: 29-01-1944 N° matricula 44326		Alliberat 11-04-1945	Carrer de Salvador Vancell i passatge de Martí Sanglas. Plànol d'ubicació: Enllaç
José Martínez Rodríguez	Olloniego (Oviedo) 27-12-1921	Frontstalag Presó: 140 Belfort (França) N° matrícula: 8202 Sortida: 10-01-1941	Stalag Presó: XI-A Sortida: 24-04-1941 Nom estació: Altengrabow Localitat: Möckern (Alemanya)	Mauthausen Entrada: 26-04-1941 N° matrícula 3581		Mort el 20 de juliol de 1943 a Mauthausen	Carrer Salvador Vancell, 14 Plànol d'ubicació: Enllaç
Josep Masanell Torredabella	Suria (Barcelona) 08-02-1913			Neuengamme Entrada: 1944 N° matrícula: 30164		Mort l'1 de gener de 1945 a Neuengamme	Plaça Josep Anselm Clavé, 2 Plànol d'ubicació: Enllaç
Juan Navarro Pérez	Alhabia (Almeria) 26-04-1901	Stalag Presó: XIII-A Hohenfels N° matrícula: 40712 Sortida: 07-1940 Stalag Presó: VII-A Localitat: Moosburg (Alemanya)	Nom estació: Moosburg Localitat: Moosburg a d. Isar Data sortida: 05-08-1940	Mauthausen Entrada: 06-08-1940 N° matrícula 3508	Gusen Entrada: 24-01-1941 N° matrícula 9497	Mort el 2 de juliol de 1941 a Gusen	Carrer Les Flors, n°, 22 Plànol d'ubicació: Enllaç
Germán Tudela García	Totana (Múrcia) 28-05-1914	Frontstalag Presó:140 Belfort França Stalag Presó: XI-B N° matrícula 87735 Bad Fallingbostel	Nom estació: Fallingbostel Localitat: Bad Fallingbostel Data sortida: 25-01-1941	Mauthausen Entrada: 27-01-1941 N° matrícula 6191	Gusen Entrada: 30-06-1941 N° matrícula 12966	Mort l'11 de novembre de 1941 a Gusen	Carrer Vilanova, 1 Plànol d'ubicació: Enllaç
Antonio Yélamos Sevillano	Bacares (Almeria) 05-04-1915	Frontstalag Presó: 184 Angoulême (França)	Nom estació: Angoulême Localitat: Angoulême Data sortida: 24-08-1940	Mauthausen Entrada: 28-08-1940 N° matrícula 3848	Gusen Entrada: 21-01-1941 N° matrícula 46175	Alliberat el 5 de maig de 1945	Carrer de les Flors,3 Plànol d'ubicació: Enllaç

FONTS: <https://banc.memoria.gencat.cat/ca/app/#/results/deportats?&http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriencs/>

5.1. CONCLUSIONS

Els republicans que es van exiliar anaven a constituir una diàspora desafortunada, ja que un any i mig després del seu exili una part de França seria ocupada pels alemanys. La repressió i el terror que regnava a Espanya fou el motiu pel qual la majoria va preferir enfrontar-se als nazis. La política col·laboracionista Pétain va deixar als republicans que havien lluitat sota la bandera francesa abandonats a la seva sort. La Gestapo va començar a detenir a tots els que havien fugit de la repressió franquista i els va començar a deportar al camp nazi de Mauthausen i altres camps. No fou així amb les personalitats que havien destacat en la implicació catalanista, les quals van ser detingudes i entregades a les autoritats espanyoles, entre elles el president Companys, que va ser afusellat a Montjuïc poques setmanes després.

En els camps de concentració els republicans espanyols es van transformar en una immensa reserva de mà d'obra. Al mateix temps, l'esforç exigít als presoners mal alimentats, maltractats i esgotats pel gran esforç i les llargues jornades de treball, provocava una desapiadada selecció, entre els que tard o d'hora, havien de ser eliminats. La trajectòria dels republicans és una trajectòria tenyida d'abandons i sentiments negatius envers ells.

Després de la derrota militar del nazisme, quan l'extermini nazi era públic a tot el món, el govern espanyol no va dir res dels milers de espanyols assassinats i víctimes de la barbàrie del nazisme. La llarga duració de la dictadura els hi va negar la seva pròpia dignitat i que la seva experiència no formés part de la nostra història.

Les *Stolpersteine* a Catalunya són més que una declaració sobre la violència nazi, són un advertiment a la població, un recordatori de culpabilitat compartida. Les *Stolpersteine* avoquen la Guerra Civil espanyola i el franquisme, una tragèdia que es va produir a Catalunya en el Segle XX i que continua perseguint aquets país. A més de ser una prova fefaent de la col·laboració del regim franquista amb l'Alemanya nazi, encara ara no explícitament acceptat pel govern espanyol. Les *Stolpersteine* obren un espectre de possibilitats en la construcció de la memòria col·lectiva i en donar veu a totes les víctimes del feixisme i del nazisme que no van poder fer-ho.

6.1. BIBLIOGRAFIA

BEEVOR, Antony (2012). *La Segunda Guerra Mundial*. Barcelona: Ediciones de Pasado y Presente.

FÀBREGA ENFEDAQUE, Albert (2009). *Cum Grano Salis. La sal i la potassa a Sùria 1185-1982*. Sùria: Editen Ajuntament de Suria i Iberpotash.

PONS PRADES, Eduard (2005). *El Holocausto de los republicanos españoles*. Barcelona: Belacqva de Ediciones y Publicaciones

SEMPRÚN, Jorge. (2019). *El largo viaje*. Barcelona: Tusquets Editores.

TERMES, Josep; CÒNSUL, Arnau (2008). *La Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Editorial Pòrtic.

TORAN, Rosa(2005). *Els camps de concentració nazis. Paraules contra l'oblit*. Barcelona: Ed.62.

TORAN, Rosa; SALA, Margarida (2002). *Mauthausen: crònica gràfica d'un camp de concentració*. Barcelona: Viena Editorial.

VILAR, Pierre (1986). *La Guerra Civil Espanyola*. París: Editorial Crítica.

WEBGRAFIA

Alsina Rubí, Jordi “Un dia esperat: les Stolpersteine a Sùria” (28 de novembre de 2020) *El Salí- Revista Mig Cardener*. [article en línia] Disponible a: <<https://www.facebook.com/RevistaELSali/photos/pcb.216427333201038/216427143201057>> [Consultat: 5 de juny de 2021]

ARANYÓ, Bernat ; SORIANO MARTÍNEZ, Gemma (2017). “ Stolpersteine: Petits monuments per a la dignificació dels mataronins assassinats i/o humiliats pel nazisme”. [article en línia] Sessió d'Estudis Mataronins. Disponible a: <<https://raco.cat/index.php/SessioEstudisMataronins/article/view/347449/441901>> [Consultat: 1 de març de 2021]

GRAU MATEU, Josep (2017). *República i guerra a Catalunya (1931-1939)* [en línia]. Barcelona: UOC, (s/f) Disponible a: https://materials.campus.uoc.edu/daisy/Materials/PID_00215448/pdf/PID_00215447.pdf . [Consultat: 01 de maig de 2021]

GUIXÉ COROMINES, J. (2021). “Lugares de resistencia y memoria: residir y resistir”. *Historia y memoria*, (22), 199-244. Disponible a:

<https://doi.org/10.19053/20275137.n22.2021.9875>

[Consultat: 30 de maig de 2021]

Deportats espanyols i catalans als camps nazis. Disponible a:

<http://bancmemorial.gencat.cat/amics_consulta/fitxacompletaview.php?id_persona=9060> [Consultat: 01 març de 2021]

OLIVES SANTAMARIA, Amadeu; PERAMIQUEL COLS, Josep (maig 2005) “El dolor surienc en els 60 anys de la caiguda del nazisme”. *El Salí. Revista del Mig Cardener*, núm 140, pàg. 31-33.

OLIVES SANTAMARIA, Amadeu; PERAMIQUEL COLS, Josep (juny 2005). “Una 12a persona vinculada a Síria que patí els horrors nazis” *El Salí. Revista del Mig Cardener*, núm 141, pàg. 52.

SALA VENTURA, Núria (2018). ” Granollerins deportats als camps de concentració nazis” [en línia]. Disponible a:

https://www.granollers.cat/sites/default/files/pagina/2018/02/deportats_granollerins_llibret.pdf [Consultat: 11 de juny de 2021]

SANTACANA TORRES, Carles (2017). *Catalunya durant el franquisme* [en línia]. Barcelona: UOC, (s/f) Disponible a:

<https://materials.campus.uoc.edu/daisy/Materials/PID_00147753/pdf/PID_00147743.pdf> [Consultat: 1 de maig de 2021]

SERRAT, Laura (13 d'octubre de 2020) “Síria rescata la memòria dels deportats als camps nazis amb les plaques Stolperstine ” *Regio7*, Manresa [Consultat: 1 de maig de 2021]

SIMÓ, Marta (2018) .“España y el holocausto: entre la salvación y la condena al exterminio para la población judía” *Revista Hispania Nova*. Extraordinario n. 1. 2019. Disponible a: <<https://revistas.uc3m.es/index.php/HISPNOV/issue/view/574>> [Consultat: 22 d'abril de 2021].

SIMON MUNTANÉ, Gemma (2020). “Stolpersteine, les Pedres de la Memòria”. *Erol, L': revista cultural del Berguedà*, [en línia], Núm. 145-146, p. 173-80, <https://www.raco.cat/index.php/Erol/article/view/384870> [Consultat: 3 de juny de 2021].

SOLER, Gemma (2007). *El periodisme d'investigació i la recuperació de la memòria històrica: Ravensbrück, l'infern de les dones*. [en línia] Disponible a:

<<file:///C:/Users/User/Downloads/200421-Text%20de%20l'article-268032-1-10-20100914.pdf>> [Consultat: 1 de juny de 2021].

TORAN, Rosa (2020) *Un recorrido por la liberación de los campos nazis hasta Mauthausen, el último campo liberado* . [article en línia]

<https://www.santhilari.cat/wp-content/uploads/2020/05/article-Rosa-Toran-El-p%C3%BAblico.pdf> [Consultat: 01 de maig de 2021]

VEIGA RODRÍGUEZ, Francesc (2017). *La Segona Guerra Mundial*. [en línia].
Barcelona: UOC, (s/f) Disponible a:
https://materials.campus.uoc.edu/daisy/Materials/XX09_04529_00360/pdf/XP09/04529/00360-3.pdf [Consultat: 1 d'abril de 2021]

VINYES, Ricard (9 de març de 2020). "Sobre usos y rutinas de la 'stolperstein'" *Publico*. [Article en Línia]
Disponible a: <[Sobre usos y rutinas de la 'stolperstein' - Público \(publico.es\)](https://publico.es)>
[Consultat: 1 de maig de 2021]

BASE DADES DEPORTATS

<https://arolsen-archives.org/en/>

<https://amical-mauthausen.org/ca/projectes/bases-de-dades/>

<https://banc.memoria.gencat.cat/ca/app/#/>

<http://www.suria.cat/stolpersteine>

CONFERÈNCIA

Born Centre de Cultura i Memòria (27-02-2021) *Ensopegar amb la memòria. Una jornada de debat a partir del micromonument Stolpersteine*. Disponible a:
<https://elbornculturaimemoria.barcelona.cat/activitat/ensopegar-amb-la-memoria/>
[Recuperat el 24 de maig de 2021]

IMATGES

IMATGE PORTADA:

Font: galeria Stolpersteine

<http://www.stolpersteine.eu/galerie/>

[Consultat: juny 2021]

FIGURA 1: L'escala de la mort. [en línia]

Font: Historia National Geographic. 2021

<https://historia.nationalgeographic.com.es/a/infierno-y-liberacion-mauthausen-imagenes_16727/3> [Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 2: Gunter Demnig col·locant *Stolpersteine* [en línia]

Font: Regio 7

<<https://www.regio7.cat/cultures/2020/10/13/suria-col·locara-dissabte-les>>

49961634.html >

[Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 3: Llambordes dels deportats suriencs. Muntatge propi

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriencs/>

[Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 4: Acta defunció Juan Pérez Sánchez [en línia]

Font: Arxius Arolsen

<[https://collections.arolsen-](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1680520/?p=1&s=JUAN%20PEREZ%20SANCHEZ&doc_id=1680522)

[archives.org/en/archive/1680520/?p=1&s=JUAN%20PEREZ%20SANCHEZ&doc_id=1680522](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1680520/?p=1&s=JUAN%20PEREZ%20SANCHEZ&doc_id=1680522)>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 5: Imatge Juan Pérez Sánchez [en línia]

Font: Ajuntament Súria

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriencs/>

[Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 6: Imatge Manuel Cazorla Zamora

Font: Ajuntament Súria

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriencs/>

[Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 7: Acta defunció Manuel Cazorla Zamora

Font: Arxius Arolsen

<[https://collections.arolsen-](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1388742/?p=1&s=MANUEL%20CAZORLA%20ZAMORA&doc_id=1388744)

[archives.org/en/archive/1388742/?p=1&s=MANUEL%20CAZORLA%20ZAMORA&doc_id=1388744](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1388742/?p=1&s=MANUEL%20CAZORLA%20ZAMORA&doc_id=1388744)>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 8: Imatge Francisco Cazorla Zamora

Font: Ajuntament Súria

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriencs/>

[Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 9: Acta defunció Francisco Cazorla Zamora

Font: Arxius Arolsen .

<[https://collections.arolsen-](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1388738/?p=1&s=FRANCISCO%20CAZORLA%20ZAMORA&doc_id=1388740)

[archives.org/en/archive/1388738/?p=1&s=FRANCISCO%20CAZORLA%20ZAMORA&doc_id=1388740](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1388738/?p=1&s=FRANCISCO%20CAZORLA%20ZAMORA&doc_id=1388740)>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 10: Acta defunció Manuel Fernández López

Font: Arxius Arolsen

<[https://collections.arolsen-](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1435689/?p=1&s=Manuel%20Fernandez%20Lopez&doc_id=1)

[archives.org/en/archive/1435689/?p=1&s=Manuel%20Fernandez%20Lopez&doc_id=1](https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1435689/?p=1&s=Manuel%20Fernandez%20Lopez&doc_id=1)

435691>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 11: Imatge Manuel Fernández López

Font: Ajuntament Súria

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriens/>

[Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 12: Acta defunció Climent Girona Prades

Font: Arxius Arolsen

<https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1459277/?p=1&s=CLEMENTE%20GIRONA%20PRADES&doc_id=1459279>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 13: Acta defunció Antonio Martínez López

Font: ArxiusArolsen

<https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1615770/?p=1&s=ANTONIO%20MARTINEZ%20LOPEZ&doc_id=1615774>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 14: Imatge Antonio Martínez López

Font: Ajuntament Súria

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriens/>

[Consultat: 30 maig 2021]

FIGURA 15: Acta defunció José Martínez Rodríguez

Font: Arxius Arolsen

https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1616295/?p=1&s=%20Jos%C3%A9%20Mart%C3%ADnez%20Rodr%C3%ADguez&doc_id=1616297

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 16: Acta defunció Juan Navarro Pérez

Font: Arxius Arolsen

<https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1648906/?p=1&s=JUAN%20NAVARRO%20PEREZ&doc_id=1648908>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 17: Acta defunció German Tudela García

Font: Arxius Arolsen

<https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1816781/?p=1&s=GERMAN%20TUDELA%20GARCIA&doc_id=1816783>

[Consultat: 2 juny 2021]

FIGURA 18: Imatge Antonio Yelamos Sevillano

Font: Ajuntament Súria

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriencs/>

[Consultat: 30 maig 2021]

TAULA 1: Relació deportats suriencs i ubicació de les llambordes *Stolpersteine*.

Font: Base dades Memorial Democràtic i web Ajuntament Súria

<https://banc.memoria.gencat.cat/ca/app/#/>

<http://www.suria.cat/stolpersteine/deportatssuriencs/>

[Consultat: 2 abril 2021]